

KAYSERİ'DE BİR GEÇ ANTİK ÇAĞ KONUTU: ÖRENŞEHİR VILLASI

Can ERPEK*

Anadolu'da Geç Antik Çağ konut mimarlığına ilişkin veriler, batı ve güney bölgelerde bulunan ve uzun yıllardır kazıları devam ettirilen kentlerden edinilmektedir. Aphrodisias, Sardes, Ephesos, Halikarnasos, Perge, Ksanthos, Zeugma ve Antiokheia gibi şehirlerde dikkate değer büyüklük ve mekânsal çeşitlilikte konutlar inşa edilmiştir. Kapadokya Bölgesi'nde konut mimarlığına baktığımızda ise, Krallıklar Dönemi'nden itibaren bölgede geniş ve gösterişli çiftliklerin bulunduğu yazılı kaynaklardan bilinmektedir. Krallıklar Dönemi'nde krallar ve yerel aristokratlar, hayvan yetiştiricisi olarak bilinirlerdi ve hayvan yetiştiriciliğine uygun bölgeleri kendilerine yerleşim yeri olarak seçerlerdi. Kapadokya Bölgesi'nin Roma eyaleti olmasından sonra bu kraliyet mülklerinin pek çoğu imparatorluk ve kamu mülklerine dönüşmüştür. Yerel aristokratlar da Roma hâkimiyetinde varlıklarını devam ettirmişlerdir. Geç Roma Dönemi'nde bu yerel aristokratların zenginlik ve güçlerinin temel kaynağı, kontrolleri altındaki çiftlikler ve üretimini yaptıkları çiftlik hayvanlarıydı. 4. yüzyıl boyunca soylular zenginliklerini göstermek için kırsal bölgelerde büyük çiftliklere ve gösterişli konutlara sahiplerdi. Bu konutların zeminleri mozaik, duvarları fresko, tavanları ise altın varaklar ile bezeliydi. Bazı aristokratlar mülklerinde mermer ve bronz heykeller ile süslenmiş hamamlara sahiplerdi.

Kaynaklar aracılığıyla, Nyssalı Gregorius'un

Vanesa'daki (Avanos) arkadaşı Adelphios'a ait olan villa ile Adelphios'un villası kadar detaylı olmasa da Iulianus'un Kaesarea (Kayseri) yakınlarında altı yıl kaldığı Macellum, o döneme ait üst sınıf konutları hakkında bilgi edinmemizi sağlamaktadır. Kapadokya'da arkeolojik kazılarla bilinen ve ortaya çıkarılan konutlar ise Ürgüp'e bağlı Şahinefendi köyündeki Sobessos Antik Kenti'nde ve Kayseri Örenşehir yerleşiminde bulunmaktadır.

İncesu ilçesi, Örenşehir mahalledinde bulunan konut, kaçak bir kazı sonucunda tespit edilmiş ve günümüzde Kayseri Müze Müdürlüğü'nün gerçekleştirdiği kazı çalışmalarıyla ortaya çıkarılmaya devam edilmektedir. Yapılan çalışmalarla Örenşehir Villası, bölgenin üst düzey konut mimarisi hakkında detaylı veriler sağlamaktadır.

Örenşehir yerleşiminin Roma ve Bizans Dönemi'ndeki ismi bilinmemektedir. Ancak bağlı bulunduğu İncesu yerleşimi, Avusturya Bilimler Akademisi araştırmacılarının hazırladığı Tabula Imperii Byzantini (Bizans İmparatorluk Haritaları) çalışmasında "Sadakhora" olarak lokalize edilmiştir. Fakat bununla ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bunların yanı sıra Örenşehir'deki yerleşimin villa ile sınırlı olmadığı, 18. ve 19. yüzyıllarda bölgeyi ziyaret eden araştırmacıların vermiş olduğu bilgilerden anlaşılmaktadır. Araştırmacılar burada var olan çeşitli yapılardan bahsetmişlerdir.

Resim 1. Örenşehir Villası Hava Fotoğrafı
(Can Erpek Arşivi)

Ayrıca 2.-3. yüzyıllara tarihlendirilen, Hyakinthos ailesiyle ilişkilendirilen anıt mezar çevresindeki mezar sayısı ve vadideki kaya mezarlar, burada yaşamış olan insan sayısı hakkında bir fikir vermektedir.

Örenşehir’de yapılan kazı çalışmalarında bugüne kadar, yaklaşık olarak 2.500 metrekarelik alana yayılan, otuzun üzerinde mekâna sahip bir Roma

villası ortaya çıkarılmıştır (Resim 1). Villanın ilk evresi elimizdeki verilere göre 3.-4. yüzyıllara tarihlenmektedir. Konutun son kullanım evresi ise yaklaşık olarak 11.-12. yüzyıllardır. Doğu-batı yönünde konumlandırılmış olan konuta giriş, doğuda bulunan oldukça geniş çift kanatlı kapı aracılığıyla yapılmaktadır. Buradan 30x35 m ölçülerinde peristil avluya geçiş sağlanmaktadır (Resim 2).

Resim 2. Örenşehir Villası Avlu 3D Modeli
(Can Erpek Arşivi)

Avluyu kuzey, güney ve batı yönlerinden saran peristil arkasında villaya ait mekânlar bulunmaktadır. Güneyde ve kuzeyde bulunan odalar daha çok servis odaları olarak değerlendirebileceğimiz mutfak, depo, kiler vb. gibi işlevlere sahip olan odalardır.

Yapıdaki mekânlardan en büyüğü batıda bulunmaktadır. Yemek odası (triklinium) olduğunu düşündüğümüz bu mekânın zemini geometrik motifli mozaikler ile kaplanmıştır. Söz konusu mekân dışında yapıdaki diğer mekânların zeminlerinin büyük çoğunluğunun da mozaik kaplı olduğu görülmektedir. Mozaik

zemin döşemesi yaklaşık 600 metrekarelik bir alanda görülmekte olup mozaiklerin oldukça iyi bir işçiliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Mozaikler dışında duvarların üzerindeki sıva kalıntıları duvar resimlerinin varlığını da göstermektedir.

Villanın mozaik zeminlerinde biri Latince diğer üçü Yunanca olmak üzere toplam dört adet yazıt bulunmaktadır. Latince mozaik, bir protokol odası/yemek odası olarak da değerlendirebileceğimiz trikliniumun merkezindeki panoda bulunmaktadır. Latince yazıt üzerinde şunlar yazmaktadır (Resim 3):

Resim 3. Yemek Masasında Bulunan Latince Yazıt
(Can Erpek Arşivi)

“30. yıldönümü vesilesi ile ve 40. yıla ulaşması için dualarımızla!

Bu bina (fabrica), dostu (comes) Hyakinthos’un önderliğinde inşa edildi.

Sen, ey bina, şimdi en görkemli düzeye ulaştın!”

Yazıtlardan ikisinde Hyakinthos ismi geçmektedir ve konutun Hyakinthos tarafından yaptırılmış olduğu belirtilmektedir. Şu ana kadar yapmış olduğumuz çalışmalarda Hyakinthos’un kimliğine ilişkin kesin bir veriye ulaşamamıştır. Hakkında bilgi sahibi olduğumuz tek Hyakinthos, İmparator Traianus Dönemi’nde Roma’da Hristiyanlığı kabul ederek pagan inanca karşı çıkan ve bunun sonucunda açlık cezasına çarptırılarak öldürülen Martyr (Şehit) Hyakinthos’tur.

Hyakinthos, ölümünün ardından İmparator Traianus tarafından memleketi Kaesarea’ya gönderilmiştir. Diğer iki Yunanca yazıtta

ise “Sağlıkla gir” ya da “Sağlıklı gir” ifadesi bulunmaktadır (Resim 4).

Geç Antik Dönem’de şehirlerin değişiminde önemli bir etkisi olan, aristokratların zenginliklerini kamu yerine kendileri için harcamaları, gösterişli üst düzey konutların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Evlerin gösterişli olmasının nedenlerinden biri de bu evlerin siyasi, sosyal ve ekonomik statülerinin bir göstergesi olarak kullanılıyor olmalarıydı. Örenşehir’de inşa edilen yapı da bu bağlamda değerlendirilebilecek villa rustikalardan bir tanesi olarak düşünülebilir.

Bir başka olasılık ise imparatorluk idaresindeki bir yönetici tarafından yaptırılmış olmasıdır.

Örenşehir'deki villa henüz tam olarak açığa çıkarılmamıştır. Villanın şu andaki alandan daha geniş bir alana yayıldığı gerçekleştirilen jeoradar çalışmalarından anlaşılmaktadır. Villaya ilişkin kazı çalışmaları tamamlandığında, konutun hem mimari özellikleri hem de Geç Antik Dönem'deki bağlamı hakkında daha net sonuçlara ulaşılabilecektir. Bilimsel çalışmalar

yanında, yapının ziyarete açılmasına ilişkin planlamalar da devam etmektedir. Arkeolojik kalıntıların sergilenmesinde günümüzde öne çıkan uygulamalardan biri sanal gerçeklik uygulamalarıdır. Yapı, gerçekleştirilmesi planlanan sanal gerçeklik uygulamaları ile dijital ortamda ayağa kaldırılacak ve ziyaretçilerin yapıyı daha iyi algılamaları sağlanacaktır. Tüm bu çalışmalar konutun turizm rotaları içerisinde de yer almasında etkili olacaktır.

Resim 4. Yunanca Yazıtların Bulunduğu Mekânlar
(Can Erpek Arşivi)

Seçilmiş Kaynakça

- Erpek, C. (2019). Şahinefendi Köyü (Nevşehir) Geç Antik Dönem ve Sonrasına Ait Arkeolojik Kalıntılar. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Erpek, C. (2023). Late Antique Period in Cappadocia: Şahinefendi (Sobesos) in The Light of Historical Sources and Archeological Remains. *Olba*, 31, 287-322.
- Hild, F. ve M. Restle (1981). *Kappadokien, Tabula Imperii Byzantini*. Wien.